

Leto XXII.

Številka 12.

SLOVENSKI PRAVNIK.

Izdaja društvo „Pravnik“ v Ljubljani.

Odgovorni urednik:

DR DANILLO MAJARON.

V LJUBLJANI.

Natisnila „Narodna Tiskarna“

1906.

Vsem onim p. n. g. članom društva „Pravnik“ oz. naročnikom lista „Slovenski Pravnik“, ki so zaostali z naročnino oz. članarino za leta do incl. 1906, smo pridejali položnico c. kr. poštno-hranilničnega urada in prosimo, naj izvolijo še pred koncem tega leta vposlati zaostanek, da moremo urediti račune.

Odbor društva „Pravnik“

v Ljubljani.

Slovenski Pravnik.

Leto XXII.

V Ljubljani, 15. decembra 1906.

Štev. 12.

Govor, psihologija, terminologija.

Karakteriologiška študija.

(Nadaljevanje.)

Te besede povejo pa tudi, da se prva točka, ki smo jo postavili za vzrok llešičevemu programu, popolnoma steka v drugo: beseda je tudi individij, je reprezentant logike v jeziku, logika je nad narodi, torej —.¹⁾

¹⁾ Citirajmo llešiča samega, da nam se delo olajša: »Poleg latinskega vpliva, ki se je kazal n. pr. tudi v prvotnem značaju 6 sklonov in 4 spreg, je začela delovati nemščina, in ta vpliv se je kazal morda najjasneje v pravopisnih monstrih Pohlinovih-Zelenkovih. Toda moč časa . . . je dala opoziciji . . . zdravo misel, . . . da ima . . . vsak jezik svoje zakone; tako so začeli posnemati zakone našega jezika Gutschmann, . . . Vodnik, zlasti pa Kopitar, Metelko, Miklošič, Škrabec, Oblak. — Ta edino zares znanstvena struja, smatra jezik kot del narave in predmet pred vsem teoretiškega zanimanja; analizovati in študirati ga je treba kakor druge predmete ali pojave narave, popisovati ga in posnemati z njega zakone, po katerih se ravna. — Po analizi pridejo znanstveni slovníčarji do prvotnih sestavin, do korenov (debel) in glasov, do debloslovja in glasoslovja. To dvojno poglavje, plod znanstvene slovnice, je v razvoju slovnice kajpada zadnje. — Tako se je zasnova znanstvena slovnica. V kakšno razmerje je stopila proti šolskemu pouku? Znanstvena slovnica je slovnica individualnih jezikov, ki so si med seboj enakopravni; drug drugemu ne smejo ukazovati; vsak živi zase. To je popolna demokracija! — Ni čuda, da potem teoretiški [NB!] slovníčarji psujejo za ‚ohole gigrle‘, ‚inteligenco‘, ‚gentry‘, vse one, ki izkušajo, iz teh individuvov napraviti socijalen organizem, kjer se drug drugemu mora malo umakniti, kjer se gleda tudi malo na vnanjest, na vedenje, ki izkušajo iz individualnih jezikov napraviti skupno občilo, knjižni jezik« (l. c. p. 59/60.) — človeški jezik . . . posoda [!] misli, . . . izvrševalna [!] oblast duha . . . se jim zdi poleg druge prirode vreden natančnega opazovanja (p. 61.) . . . Skladnja besednih plemen je (torej) po svojem viru bolj jezikoslovna manj filozofska in v različnih jezikih različna . . . (pag. 61.). Primerjajoč skladnjo besednih plemen s skladnjo stavkovih členov, moramo reči, da izhaja prva od jezikovnih kategorij in kaže relacije pojmov, druga pa izhaja od psihološko-logičkega dejstva sodbe in razklada nje jezikovni izraz.

Potemtakem nam je opraviti samo z drugo točko; ali tudi iz nje izluščimo kakor ovrženo¹⁾ vse do trditve, da so bili v zgodovini navadno tisti narodi najmogočnejši in najtrajnejši, ki so se pomešali z drugimi narodi. Tega stavka se nam je lotiti z jezikovne strani, zakaj llešič izvaja iz njega, da bo »koristno, ako se po vzgledu zapadne Evrope v knjižnem jeziku ne bomo držali vsak le svojega narečja.«²⁾ Ta stavek je »punctum saliens« vse llešičeve razprave! llešič je imel srčnost, da je zahotel tudi v teoriji sankcioniranje tistega stanja slovenščine, ki je v praksi med mlajšimi slovenskimi Skladnja besednih plemen je torej po svojem viru bolj jezikoslovna [!], manj filozofska in v različnih jezikih različna. Zato jo je po pravici Miklošič zagovarjal v znanstveni slovnici, ki opisuje in razlaga jezikovne pojave . . . (pag. 63. [Primerjaj, kaj o tej stvari pravi Jagić v svoji sintaksi!]) Skladnja stavkovih členov je bolj filozofska in radi tega bolj mednarodna! [NB.] zato uri in ureja mišljenje in je le podlaga skladnji vsakega tujega jezika. Nje pomen je formalna naobrazba . . . (ibid.) Dasi je definiranje besednih plemen kakor tudi stavkovih členov filozofija jezika, vendar ne daje praktiško uporabne formalne naobrazbe, ker loči le pojme, pa ne ureja sodbe in nje jezikovnega izraza; ta pa edino odločuje v živem govoru in spisu. Zato se opredeljevanje besednih plemen da zagovarjati le kot uvod — v oblikoslovje . . . (ibid.) . . . Te govorne vaje (sc. v ljudski šoli) so vaje v pravilni skladnji in logiški razporedbi misli, torej vaje v oblikah. Govorne vaje pa tudi bogatijo besedni zaklad in mu dajejo prožnost, a tu jim mora slovnica priti na pomoč. Misel imam — besede je treba . . . etc. Sklanjajoč in spregajoč po paradigmah, združimo besede po obliki; treba jih je pa združiti tudi po snovi, po pomenu, ki leži v korenu, deblu . . . (pag. 64) . . . Za abstraktne pojme nam rabijo izvečine preneseni izrazi (p. 65. [To je le ena pot do abstraktov in ne najhvaležnejša!]) . . . Pogosto mislijo za nas besede, . . . besede rode misli . . . Zato trdim: Treba je gojiti debloslovje . . . Iz tega klije zgovornost . . . bistvo moje trditve [NB. NB!] (je) naglašal že Slomšek: Ocenjujoč Jarnikov Etimologikon je pisal: »Jedro vsakega jezika se nahaja v njega etimologiji; temeljito besedoslovje je pravi ključ do jezikovega zaklada, ker zasleduje korenine besed ter izpeljuje iz njih prvotne pomene, uči pravilno tvoritev novih potrebnih izrazov in kaže njih pravo rabo.« . . . Slomšek je tudi že spoznal, da je debloslovje, posebej nauk o besednih skupinah [sic!], zlasti važen v slovanščini . . . Ko zahtevamo debloslovje, nam gre za osebno snov jezika . . . Kadar dobimo vsebino svojega jezika v oblast, preneha morebiti [sic!] marsikak

¹⁾ Glej še naprej razpravljanje o postanku govora in misli.

²⁾ p. Slovenci slovenskega, ampak tudi drugih, p. srbskohrvatskega.

književniki pač že obveljalo, in hvaležna mu mora biti za to vsa slovenska javnost: odkrita načela, najboljša načela.

Kateri narodi so v Evropi stebri dozdanje kulture? Angleški, francoski, nemški in laški. Treba bi bilo posebne razprave za ta predmet; no povprašajmo le to: Ali so izgubili Angleži germanski značaj in Francozi pa Italijani romanskega s tem, da so se pomešali? Ne. Rekel bi celo, da so svoje individualne posebnosti ojačili: s svežo krvjo so si posvežili moči. To je bil posledek mešanja! Pomešani smo tudi Slovenci; v nas je nemška kri in laška in še kaka druga. Poglavitno vprašanje je

nedostatek (pag. 66.) — . . . Razvój našega jezika krije še deloma bodočnost; vprašanje je le, odkod naj zajemajo pospeševalci onega razvoja, misleci in pesniki, svojo moč. [NB.] Važno je tu razmerje do drugih slovanskih jezikov, zlasti do srbohrvaščine; ali naj se uresničuje slovenska zavest v razvoju književnega jezika? Nekateri zavračajo tako misel kar najostreje ter obsojajo vsako besedo, ki ni vzknila iz njih rodne grude, zatrjujoč: Tako ne govori narod! . . . (pag. 68.) Trubar . . . je hotel ostati, bei der gemeinen creinerischen Sprach (p. 69.) . . . nista mogla uspeti, (Jožef II. in Kumerdej), ker sta lila novo obliko, predno sta poznala snov. **Preosnuj snov, in sama si da novo obliko!** [NB. NB! Podčrtaval sem jaz.] — Pravo pot . . . so nastopili Japelj, Gutsman in Vodnik . . . S tem smo bili krenili v Bohoričevo-Dalmatino vo strujo, ki goji pred vsem **skupnost snovi ob različni obliki.** (p. 72; cf. 69, 70.) . . . nihče ne more in noče tajiti, da je v znanosti to stališče edino pravo [NB.] . . . Bohoričeva-Dalmatino va-Japljeva-Vodnikova struja pa je . . . z uspehom polagala temelj današnji knjižni slovenščini.

Izza ilirizma se je slovenščina razvijala pred vsem po načelu, da bodimo sami svoji. Nabiral se je besedni zaklad, zbirke »Popotnih torbic« so se množile . . . Ta slovanski razvoj je obrodil epohalno delo Pleteršnikovo (p. 75.) — Po narečjih in starih knjigah se je zasledovala samoslovenska skladnja in pristna domača izreka . . . Ta razvoj je ustanovljen z Levčevim »Pravopisom«. Poleg te Trubarjeve-Pohlinove struje pa so z elementarno [??] silo delovale naravne [??] razmere, ki so že nekdanje rodile Bohoričevo-Dalmatino vo-Japljevo strujo ter dale celo Pleteršnikovemu slovarju lepo število neslovenskih, toda slovanskih elementov »Le prispodobimo n. pr. prve letnike »Novic« s sedanjimi tečaji »Slov. Naroda« — kolika razlika, kolik napredek v jeziku! Tam »kranjski«, tu skoraj »hrvaški« — zedinjenje se vrši tako na prirodni [?] način, mnogokrat [NB.] brez naše namere, da, celo proti volji nekaterih naših »konservativcev«. Naturam expellas — « tako kliče Fekonja v »Zvonu« l. 1885., 613 Podobno je pisal Pajk v »Zori« . . . Ta naravni razvoj živih jezikov pa je vmes motila še stara slovenščina (p. 76.) — Mencinger ima n. pr. v »Hoji na Triglav« izvestno iz svojega domačega narečja veliko število nenavadnih izrazov, ki

pa to, kako so se pomešali narodi po jeziku! Nemški smo že čuli, da je prevzel narodni govor v književnost (Luther); tujih besed ima in tujih končnic; ali pa te jezik tujčijo? Nikakor ne! Podale (asimilirale) so se prav tako nemškemu jeziku, kot se je marsikaka nemška slovenskemu. Le tuji duh izražanja je tisto, kar se z veljavne strani preganja: tuje potrebne besede se — vstran par puristov — puste z mirom, tuji izrazi (p. galicizmi) se ne vidijo radi. To je prav tisto, kar trdimo tudi mi: posamezna beseda ne škodi; ona ne zapre poti jezikovemu geniju, genij jo ovlada; škodi pa tuji duh, ki jih ne razumeš, če nisi njegov rojak.* In kaj šele Valjavec! V njem je toliko samogorejskih lokalizmov, ki jih ne najdeš niti v Pleteršnikovem slovarju. Zakaj bi uvajali v knjige take provincijalizme, najsi so Janka Pajka »panonizmi« ali Valjavčevi »preddvorizmi«, ko pa so večini Slovence m neumljivi! [Pripomba 1. (naša). Zakaj jih uvajamo v knjigo? Zato, da se učimo, kako se pravi Slovenec izraža, kako pravi Slovenec misli; torej zato, da se učimo pravihnega jezika.] Če se že moramo učiti besed [!], zakaj bi se ne učili rajši tistih, ki nas seznanjajo n. pr. s celo srbskohrvaško literaturo, nego tiste, ki nas izprevedejo le skozi Preddvor [Pripomba 2. Zato, da spoznamo iz narodnih besed duh jezikov, ki nas izprevede po celem Slovenskem, in ne samo po Preddvoru]. Jezikovni pouk je ležal na tleh, ali boljše rečeno, je visel v zraku, dokler ni dejal Ratke: Najprej reč, potem nje način! in dokler ni postavil Komenski jezika na trdne stebre reči. **Jezik ima svoj temelj v rečeh.** [NB.] — Snovi je treba najprej, oblika pride za njo. Tako se dandanes [?] učimo modernih tujih jezikov; pred vsem si pridobimo besede in njih pomen, kajti **oblike so le spremljevalke, ki jih polagoma spoznamo** [NB.] (pag. 79). Kar sta učila Ratke in Komenski o jeziku sploh, kar smo doslej že činili, učeč se tujih modernih jezikov, to prenesem na naše slovanske odnošaje ter velim: Bodi nam kolikor mogoče znano skupno (sc. slovansko) gradivo, oblika ostani slovenska. . . . Nekdaj je bilo morebiti [!] dobro, da smo pobirali doma, dokler ni bilo slovenščini mesta v šoli [!], dokler je naše ljudstvo pogrešalo najprijemljivejše stvarne in jezikovne naobrazbe. S tem smo si iskali in našli [?] trdnih tal in si gradili naravno podlago [in jo zgradili?]; sedaj se dviga že stavba, in si tvarino prinašamo tudi od drugod. Prej smo posnemali jezik, sedaj nam pisatelji podajajo novo gradivo; prej se je poniževal pisatelj na niveau svojega gojenca prostaka, zdaj ga dviga k sebi na niveau slovanski. Pred vsem je treba in je edino naravno, da se povzdignemo na srbsko-hrvaško stališče . . . srbohrvaščina se ne tiče posredovalnega (ruskega) jezika med omikanci, ampak domačega knjižnega jezika, ki služi v šoli in knjigi . . . (teza:) naj nam književniki z besednim zakladom bližajo knjižni jezik srbohrvaščini (pag. 80, 82).

krene vso misel na taka pota, koder drug jezik ne more kot tisti, čigaver ta pota so. Whitney pravi o pravi porabi tujk, o zlorabi slovank ter o pomenu besed:

»Es hat sich gezeigt, wie wenig die Begriffe, die wir mit den Wörtern zu verbinden gewohnt sind, von unserer Einsicht in ihre Herkunft . . . abhängen; wenn plötzlich und fast gewaltsam eine große Menge neuer Wortbildungen in den vorhandenen Wortvorrat einer Sprache eingeführt wird, so wird hieraus eher eine Konfusion entstehen, als daß die Sprache an Deutlichkeit und Lebendigkeit des Ausdrucks gewänne, während man diesem Übelstande durch die Einführung von Fremdwörtern, deren Herkunft den Meisten gleichgültig, deren Bedeutung feststehend ist, völlig entgeht! . . . Es liefert . . . nur wieder einen neuen Beleg für die Herrschergewalt des Geistes über seine Werkzeuge, . . . unter den Bedeutungen . . . eben die herauszuwählen, die den Umständen und dem Zusammenhang gemäß ist.« (Wh. p. p. 208, 223. NB. Kar se tiče psihologije o jezikovnem duhu je seve Whitney še stare šole.)

In kaj je angleški jezik naredil drugega, kot da je prevzel iz francoščine in latinščine vse tiste pojme, ki jih sam ni imel? Ko bi bil vse te izraze prestavil po besedah, tako kot jih predstavljamo mi, bi se zagotovo ne bil razvil tako kot se je; zakaj svoj duh bi bil prodal za drugega in imel ne bi ne enega ne drugega čistega, nego mešanico, iz katere bi ne bilo nikdar nič dobrega: tujega bi do kraja ne mogel razviti, ker bi ga do kraja ne ovladal, domačega bi ne razvil, ker bi mu branil tuji! Cela književna slovenščina! Ali angleški jezik ni oddal tróho svojega duha, ko tisto, kar je bilo že tako kaj tujemu podobno; pač pa si je prihranil velikanskega duševnega dela s tem, da mu ni bilo treba morda vekov veke šele razvijati izrazov za pojme, ampak da jih je kar narejene prevzel, koren ali deblo tja ali sem. Kaj je koren, kaj deblo, kaj beseda? Veljavo ima za jezik in za razvoj jezikov le do tedaj, dokler se ne razvije: kadar razvito pride v rabo, takrat je doslužilo vse to troje. Whitney pravi o etimologiji:

»Wenn demnach etymologische Tatsachen für jene, welche sich mit dem Sprachleben, mit Sprachgeschichte wissenschaftlich

beschäftigen, den höchsten Wert besitzen, haben sie dagegen für den praktischen Gebrauch der Sprache nur eine sehr untergeordnete Bedeutung. Ja, müßten wir uns fortwährend in Gedanken gegenwärtig halten, weshalb und seit wann die Wörter das bedeuten, was sie bedeuten, so würde die Sprache an Brauchbarkeit und Verwendbarkeit nicht wenig einbüßen. Bei weitem die meisten Ausdrucksformen, die unsere Muttersprache besitzt, würden auf einen Schlag wegfallen müssen, wenn zur Existenz... ein wahrgenommenes begriffliches Band zwischen ihnen und den Stammwörtern als notwendiges Erfordernis hinzugehörte (Wh. p. 203/4).

Preglejmo nakratko jezikovno zgodovino angleščine, da se prepričamo o resničnosti rečenega:¹⁾ Pokaže nam, da je z germanskim prihodom na Angleškem zavladalo germansko pleme, in da je angleška slovnica poslej zmirom ostala zvesta spodnjemškemu jezikovnemu značaju, akoravno je vzela iz drugih jezikov (latinskega, skandinavskega, normanskega) preobilo tujk na posodo; kako obliko fleksije je tudi sprejela iz danskega in kako sintaktično konstrukcijo iz latinskega (tedanjega občevalnega jezika), ali germanskega duha le ni zatajila. Angleščina je mešan jezik le po besednjaku, nekako tako, kakor je bila mešan jezik pisarniška nemščina 17. veka. — Na drugi stopnji jezikovnega razvoja je zmagala narodna angleščina preprostega moža; dotedaj (v 10. in 11. veku) se je bil še pisal splošni jezik saskega roda, ki ga potlej duhovniki in zakonodavci niso več rabili. Narodna angleščina se je zatem konsekventno razvila do današnje angleščine: brez števila je sprejela vase tujih besed, nordskih in normanskih ali ostala je zvesta sama sebi. Normanski idijom je posebno izza 13. stoletja vplival: do 40 % besed je angleščina prevzela iz normanskega, to pa tem lažje, ker se je dotedaj v fleksiji tako obrusila, da so se tujke zlahka prilagodile domačim besedam najbližjih sorodnih vrst; celó domače preglasje (Ablaut) so dobivale tujke in romanski naglas (ž zadnjega zloga) je prešel v germanskega (na prvi

¹⁾ Meyerjev Conversationslexikon, da pridemo hitreje do cilja.

zlog)¹⁾ in ta proces traja še dandanašnji. Normanski jezik je bil namreč jezik vlade, višje cerkvene oblasti, sodstva, šol, dvora, parlamenta, vse od 12. do 15. stoletja, in iz normanščine so se izposojali izrazi za vedo, znanstvene in državne reči, naslove, dostojanstva, umetnosti, abstrakcije; za navadno življenje pa, pri otrokih, rokodelcih, na vasi, pri kmetijstvu, na ladji in po čuvstveni strani je jezik ostal strogo germanski. Pri avtorjih reflektujočega značaja (Macaulay, Gibbon), da našteješ 50—70% francoskih besed, in angleščina ima na ta način na tisoče nijanc za pojme. — Pod vplivom pesnika Chaucesa, šolskih krogov oxfordskih, parlamenta londonskega in novega trgovskega življenja se je angleščina zadnjič prerodila v novi angleški dobi takó, da so posamezna narečja izginila: zavladata je govornica splošnje vzhodno osrednje angleščine.²⁾ — Izreka in pisava je bila še dolgo nesigurna. — Angleščino govori dandanes 125 milijonov ljudi, in vse kaže, da postane splošni občevalni jezik; za Elizabete jo je govorilo 5 milijonov.

Pri angleščini vidimo tedaj, da je nadvladal narodni duh govora ves jezikovni organizem takó, da si je do 50% tujega jezikovnega materiala organsko prisvojil! —

Francoščina se je razvila sama iz sebe, t. j. iz ljudskega latinskega jezika (*lingua romana rustica*), ki se je govoril v Galiji po rimskih kolonijah in med rimskimi vojščaki; spodrinila je idijome domačih ljudstev, ki so na latinski jezik tudi vplivali, pa zopet le po besedišču in ne po duhu: francoščina je ostala zvesta svojemu romanskemu značaju prav tako kot so mu ostale zveste druge romanske posestrime! — Jezik iz vojvodine Francien (*Isle de France*) se je pospel sčasoma do stopnje književnega jezika za celo Francijo. —

¹⁾ Prim. slov. naglas: *motór*, (f. *Grúndbirn* — krompir, *Féuerzeug* — fajercájh); *Albín*, *Ciríl* (na slov. odru se sliši *Ciril!*), *Antón* (*Tone*), *Ferdinánd* (*Nande*). — Pri nas se ta asimilacija zatira.

²⁾ Po tej in po drugih analogijah si ima tudi slovenščina najprej zagotoviti eksistenco iz vseh narečij, potem šele bomo lahko mislili na to, da pomoremo enemu narečju do vsesplošne veljave! Že *Levstik* je dejal po *Vuku*: lokalizmov ní, dokler ni dozorelega književnega jezika! — Po angleškem zgledu in drugih ne varjimo tujega duha, ne tuje hesede!

Z italijanščino je bilo ravno tako: Narodni latinski jezik florentinski se je sprejel za splošni književni jezik italijanski. — S termini je naredila italijanščina prav tako kakor francoščina in po drugi plati angleščina: vzela jih je iz starega latinskega jezika in iz drugih.

Jezikom torej mešanje narodov ni prizadelo najmanjše preglavice! Oni so hodili svoja stara pota pri Francozih prav tako kot pri Angležih, pri Italijanih prav tako kot pri Nemcih, s tem pristavkom, da je pri Nemcih latinščina jezik kvarila, zakaj? zato, ker se je nemščina vdala nje duhu; dandanes se je domalega otresla in — uspeva, dokler se je ní, se ní mogla razviti, ker je bila v tujem jarmu. V romanskih jezikih pa se je romanščina védno samoraslo razvijala. Vsi štirje narodi torej so ostali zvesti svojemu govoru: romanskemu in germanskemu — po duhu še vse bolj ko po telesu, in tuja kri jim ni vlila novega jezikovnega duha, ampak starega jim je pojačila; mešanje narodov je dalo jeziku in ž njim kulturi nov val, ampak zakaj? zato, ker je bilo mešanje po krvi, ki je v korist, in ne mešanje po duhu, ki je v škodo.

Ilešič je zašel s poti z dvema točkama: s prvo, logiško, ko je vpregel jezik v logiški voz — z drugo, narodno, ko je prisegel prepričanju, da bomo močni, ako pustimo plemenske posebnosti znemar in jih umaknemo posebnostim drugih narodov samo zato, da napravimo iz jezika skupno občilo: knjižni jezik.

Seveda bi se dalo razpravljati še in še;¹⁾ ali kdor hoče videti, kako smo s tema dvema točkama zabredli — če ga dozdajni klavrní razvoj jezika ne pouči, naj se poprime jezikovne psihologije, in z vsake strani bo lahko spisal komentar iz književne slovenščine, kako se naščuje nenaravni razvoj govora! Tisti, ki bi jim bila ta veda vendar še preveč od rok, naj pa vsaj Paula²⁾ zvesto povprašajo, ki je bil α in ω vsem principom

1) Posebno o slovanski točki; pri njej bi še enkrat opozoril, da iščimo zblížanja po dúhu, ne po posamezni besedi: slovanskega duhá pa ne bomo níkdar našli, da ne najdemo svójega; áko bi našli slovanskega, bi dobili s tem svójega!

2) Hermann Paul: Prinzipien der Sprachgeschichte, 3, Halle a. S. M. Niemeyer (cit. 4, 6).

dozdanjega jezikoslovja: videli bodo v poglavju o književnem jeziku, da smo jo zavozili, tudi ako ne pogledajo nič po jezikovni psihologiji (l. c. p. 378 i. nstp.). Čeprav tedaj llešič ima misli, ki bi bile vsakemu psihologiškemu jezikoslovcu v čast, vendar se niso razvile do plodnosti, ker jih mori dvojna mora: mora logicizma in mora internacionalizma, ki se druga na drugo opirata in sta zato s tem močnejši nasprotnici zdravega jezikovnega razvoja. S tem bi lahko debato končali. Da pa bodo te vrstice hkrati nekak pristop do jezikovne psihologije in karakterijologije, naj tukaj na kratko, kolikor se na kratko storiti da, posnamem in podkrepim tiste točke dozdanje razprave, ki jih je treba dobro poudariti, da se razloži naše stališče proti dozdanji gojitvi slovenščine.¹⁾

* * *

Že Paul poudarja da imamo grdo navado, ko personificiramo za jezikoslovne namene različne pojme, ki so ustvarjeni samo »ad hoc«, torej imajo tudi samo »ad hoc« življenje; da govorimo p. o svojstvih »jezika« mesto o svojstvih govorcev. Navajeni smo tedaj pojem »jezik« antropomorfizirati; s tem ga primerjamo organski tvorbi, in to nas potem zapelje, da imamo jezik za samostojen individij, ki ima zase življenje in zase pravila, po katerih živi: narejamo ga za objekt opazovanja, kakršni so p. predmeti naravoslovja. Tako pa zabimo, da je »jezik« abstrakten pojem, fikcija, ki velja le, dokler pojem rabimo za različne znanstvene namene, p. morfološke ali logiške; odjenjati mora ta fikcija, kakor jezik pride v živo rabo, t. j. kadar jezik ni jezik ampak govor; ta živi in umrje s človekom, ki ga rabi: **govor je duševno telesni organ človeškega življenja!** Organ, kakor je organ roka ali noga, srce in drugo, in razlika je le ta, da se govor v zgodovini človeštva hitreje razvije kot

¹⁾ Na llešiča se nanašamo zraven zato, ker je njega v prvi vrsti vpoštevati kot zastopnika moderne književne slovenščine in takorekoč kot nje kodifikatorja za vso bodočnost; zakaj on je pisal »o pouku slovenskega jezika, njega dosedanjih smereh in bodoči nalogi«! Zato besede ne lete na llešiča ampak na tiste elementarne, »naravne razmere« pri naši književni javnosti, ki so po krivici dobile takega zagovornika kot je llešič. »Bodočnost snovati na kritiko preteklosti!«

drugi organi.¹⁾ — Kakor se tedaj zgolj telesni organi razvijajo, spopolnjujejo, spopolnijo, tako se razvija, spopolnjuje in spopolni govor kakor duševno telesni organ; hitreje, zakaj človeška duša se razvija hitreje kot telo; **ne pa toliko hitro kot bi se, če bi bil zgolj duševni organ** —, in prav na to ne smemo zabiti nikdar! — Še za nekaj se jezik (govor) ne razvija tako hitro, kot bi si včasih in celo marsikdaj želeli: jezik ni le tvorba posameznikova kakor človeškega bitja, ampak je tudi tvorba človeške družbe. Da, v prvi vrsti družbena tvorba je jezik, prav tako kot je družbena tvorba pravo, in na to resnico se opira vsa moderna skupna psihologija (Gemein- oder Völkerpsychologie), ki so jej očetje Steinthal, Lazar in — v prerojeni, strogo znanstveni obliki — Wundt. Kakor tvorba človeka samega zase gre jezik tedaj pod splošno psihologijo, kakor tvorba človeške družbe pa pod skupno, pod psihologijo »narodov«, bi rekel; ona psihologija je podlaga tej, ta, skupna, pa je vrhunec, višek dušeslovja, ker dušeslovju da ne le pravi cilj in konec, ampak mu pomore do marsikake razrešbe, ki bi je sama splošna psihologija nikdar ne zmogla. Šele Wundt je pripomogel skupni psihologiji do te veljave, ker je dokazal, da je napačno stališče poprejšnje šole, ki je za skupne duševne tvorbe uporabljala taiste nauke splošne psihologije, ko za duševne produkte posameznika samega na sebi; Wundt je ustvaril za skupne dušeslovne produkte posebno t. j. skupno psihologijo.²⁾ Duševna tvorba, ki je ne ustvari in ne more ustvariti posameznik, ampak narod, **se ne razvija od človeka do človeka, ampak od naroda do naroda**; zato se jezik ne razvija in ne more razviti tako hitro, kot posamezni človek, ampak se razvija z narodom vred!³⁾ —

¹⁾ Zato se tudi bolj zlorablja!

²⁾ Gl. W. V. i. Einleitung. — Opozarjam, da je terminologija, ki jo rabim za »Allgemeine Psychologie« in za »Völkerpsychologie« provizorna, ker dobro čutim, da je nepopolna.

³⁾ Morala: Če in kadar ne more čakati jezik na narodni razvoj, je dobro pomniti, da se ne sme razvijati zoper narod ali proti njemu. Takrat je poiskati tiste poti, po kateri naj jezik kakor narodov organ hodi: to pot je torej konstatirati in za kulturni razvoj nadelati. Ako nismo napredovali z naravnim potom, le dajmo z umetnim: ali psihologiška karakterijologija nam pokaži, s katerim in kako.

Jezik ali govor je treba torej motriti z dveh strani: s splošne strani človeške narave in s strani človeških skupin. Na prvo stran nam je konstatirati, da je človeški govor nekak odmev notranjega bitja človeškega, tako kot je odmev človeške notranjosti jok, smeh, mimika, pantominka; na drugo stran nam je poudariti, da je človek kot družabno bitje poprijel in porabil ta naravni pojav svojega bitja v to, da je hotoma izrazil svojim drugom to notranjost: naredil je govor za veljavnega poslanca notranjosti do zunanosti; in kakor je najprej izražal takorekoč sam sebi čuvstva in afekte, tako je potem izrazil drugim željo, voljo, predstavo in misel. — S tem smo že povedali, kaj vse izraža govor: kaj je njegova vsebina. S tem pa je tudi že povedano, kakšna je vsebina govora in vsebina jezika: tudi ako ne bi bili spredaj nič slišali o asocijaciji in apercepciji čutov, zaznav, predstav, bi sedaj razumeli tako, do so prvotna govorska vsebina skupki in procesi duševnih dogodkov. Dejali smo že, da je tukaj prvi povod za delovanje misli: misel prične življenje šele v procesu, s procesom, s cepitvijo skupkov! Šele kadar se treba v skupku čutov ali predstav orijentirati, se prične njega analiza, analiza pa je mati misli. In ker se misel¹⁾ šele v govoru in z govorom vred razcepi na posamezne dele, pojme ali besede — vidimo, da sta skupek ter proces duševnih dogodkov prvina ne samo misli, ampak tudi govora; posamezna beseda pa je produkt govora.²⁾ Kadar se seve govori o govoru kot »jeziku« t. j. o abstraktnem pojmu, takrat se rado misli na svoto posameznih besed in reče se p. »angleščina ima nad 80.000 besed«; prišteje se v naglici v mislih še fleksije, t. j. sklanjatev, spregatev, spole,

¹⁾ T. j. prvotna misel, skupna predstava ali primarna sinteza predstav. Tukaj rabimo »misl« torej po širjem pomenu, ne po ožjem, logiškem. Ampak ne samo misel, duševne dogodke sploh imamo v mislih, tedaj: čuvstvo (afekte), željo (voljo) in misel. Govorim pa zaradi krajšega samo o misli, ker ta je poglavitni del duševnega življenja; čuvstvo in volja prideta po navadi v poštev le kot obstojna faktorja misli same.

²⁾ Tudi posamezna beseda je skupek, sinteza; toda ne prvotna sinteza, kakršna je splošna skupna predstava pred cepitvijo ampak drugotna, sekundarna, narejena že na podlagi cepitve one skupne predstave in iz nje posameznih organskih delov. Gl. naprej razpravljanje v psihološkem delu.

števila, načine (vsako zopet poseben pojem zase) in — jezik je gotov. Ali kje je tista knjiga, ki bi živ jezik, t. j. govor, kodificirala? Ni je. Vsebina jezika se sploh ne da nikdar ovladati, zakaj duševnega življenja ni kraja ne konca, in govor je življenje; še posebno življenje je, zakaj vsi moderni učenjaki so si edini v tem, da duševna eneržija potencialno raste; in tako raste v primeri tudi jezik. Samo »sistem«, jezikovni aparat, njega metodo, njega duha lahko ovladamo, vsebine ne. Zakaj pravo jezikovno življenje se prične šele v živi rabi, v zvezi! — Ako hočemo tedaj iskati jeziku značaja, ga moramo iskati, kakor smo že rekli, v živi rabi, v zvezi, v govorskem procesu in njega duševnem korelatu, v misli! Kaj je misel, to smo nekoliko obdelali že spredaj: dovedli smo, da se logiška t. j. vrejena misel narodi šele na mehaniški podstavi asocijacijskih govorskih zvez. Kakor je beseda posledek govora, tako je logiška miselska tvorba posledek mehaniške, asocijacijske. Logiške oblike so cvet jezikovnih in miselskih procesov, ne pa recepti, ki jih je Bog narodom dal, ali ki si jih so narodi sami napravili, češ, takole se bo zdaj govorilo. Sicer je nepotrebno delo to posebej poudarjati; Kopitar, Metelko, Levstik, Miklošič, Jagič, Škrabec, Štrekelj — vsi poudarjajo eno na eno, da slovničar ni registrator, ne zakonodavec; in skoraj bi rekel, da kaj pomaga molitev, kjer Boga ni. Ponovim zato vse v tej formuli: »Jezik: logiki = računstvo: matematiki...« Brez računstva ni matematike, brez jezika ne logike. Narobe pa! — Kdor hoče v znanstvu operirati, preden popolnoma ovlada jezik, ta bi bil podoben tistemu, ki se spravi na višjo matematiko, pa ne zna divizije. — Očitno je torej, da, ako naj poiščemo karakteristikov jezika, moramo od jezikove oblike do jezikove misli; ali ne najprej do logike, ampak najprej do navadne, do mehaniške misli — do »duševne glavnice«! — In kje poiščemo karakteristikov te misli? V nje telesnem korelatu, v govoru to seve. Po tem, kar smo že spredaj rekli in kar tudi iz pričujočega izhaja, je duša govoru izraz; preiskati nam je torej izraz in to po dveh plateh: po načinu izraza in po notranji strukturi (stavbi) njegovi. Način izraza je po govoru to, kar je način naziranja (Betrachtungs-, Anschauungsweise; Anschauungsform) po

misli: započetje celega izraza, izraza kot celotne emanacije, način kako se misel v izrazu poprime, kako se je loti, ali s te ali z one strani, kako se substrat izraza po misli shvača. — Strukturo imenujem obliko izrazove vsebine, vsebine misli, t. j. kako je misel, kako je izraz sestavljen: kako se je substrat izraza v pojmovanju razcepil, kakšni ti deli cepitve so in kakšno je razmerje (determinacija) posameznih delov te cepitve. (Denkweise, Denkform).

Za način izraza odloči tedaj način naziranja; način naziranja pa stališče govorčevo ali mislečevo: Kar smo spredaj pod črto rekli o objektivnem in subjektivnem stališču in naziranju, naj se zdaj spopolni tako, da ne samo stavek, ampak sploh vsak izraz gre pod ti dve poglavitni naziranji človekovi; in ne samo okorenela fraza, ampak tudi ves živ govor, sproti porajajoč se po analogiji poprejšnjih tvorb. Ako je tedaj jezik na starejši stopnji razvoja in ima še objektivno izražanje, ima — lahko da samo po neki meri ali vendar — tudi objektivno naziranje. Ali tudi ko bi objektivnega naziranja več ne imel — objektivnih izrazov se ne more kar tako otresti; rabiti jih mora, koder so organski, in še dolgo dolgo lahko traja, da se tudi oni spremene po subjektivnem naziranju v subjektivne izraze. Wundt pravi, ko govori o notranji in zunanji obliki govora: »Eine Sprache kann . . . ihre äußere Form festhalten, wenn die innere Sprachform längst darüber hinausgeschritten ist. Es wird dann eben auf irgend welchen anderen Wegen, die innerhalb (!) der überlieferten Formen möglich sind, dem Bedürfnis abgeholfen. Auch da bleibt also im ganzem die äußere Form ein treuer Abdruck der inneren Form. Nur sind die Beziehungen, die von dieser zu jener führen, nicht die gewöhnlichen und unmittelbaren, sondern es sind gewissermaßen Umwege, welche durch die, eigentlich einem bereits überlebten Zustand angehörige äußere Form erzwungen werden.) In ako Sütterlin povpraša,²⁾ kakšna da so ta izražanja, bi se mu kar lahko pokazalo na večkratno nestrjnjanje (»nekomenzurabilnost«) okorenele fraze in nje pomena. (Po navadi se namreč misel in izraz strinjata, ker sta si korelata;

¹⁾ W. V. II. p. 412.

²⁾ Das Wesen der sprachlichen Gebilde, kritische Bemerkungen zu W. Wundts Sprachpsychologie von L. Sütterlin, a. o. Professor an der Universität Heidelberg. C. Winter, Heidelberg 1902. (cit. Sütt.) v. p. 174.

ker se pa govorske zveze mehanizujejo prav tako, kakor se mehanizujejo posamični govorski produkti, p. posamezne besede, tako da jih rabimo mehaniško, ne samo po strogem pomenu¹⁾ — je očitno, da večkrat uhaja izraz preko misli in misel preko izraza; in to je tudi eden pglavitnih pripomočkov za bogatenje z govorskimi izrazili!) — Objektivnega izraza se p. v slovenščini še ne bomo tako hitro otresli; prvič zato ne, ker je narodno naziranje po veliki večini objektivno, in drugič zato, ker tudi če to ne bi bilo, je vse naše narodno izražanje tako prepojeno z izrazi objektivnega pokolenja, da bi grešili zoper analogijo t. j. življensko moč jezika, ako bi ga hoteli ignorirati. Pot k napredovanju v slovenskem jeziku je zdaj ta, da moramo slediti objektivno naziranje in izražanje tam, koder še je; koder je subjektivno naziranje in je subjektivno izražanje nastopilo na plan, tam in le tam se smemo izražati subjektivno. — Skoraj taka je z naziranjem po kraju in času. Tudi to sta dva načina naziranja, ki ni da bi se morala po vseh jezikih strinjati. Nemški izraz »hie und da« in slovenski »včasih«, nemški »bisweilen« in slovenski »semtertja«, nemški »bald« in slovenski »kmali« — vsi taki in enaki izrazi, v nemškem časovni, v slovenskem krajevni, ali pa narobe, nam kažejo, da je za pojmovanje in izraz odločilno naziranje ali stališče govorcevo tudi v krajevnem in časovnem oziru.²⁾ — — Prav tako pa tretjič pri kavzalnem in finalnem razmerju (naziranju) in pri vseh ostalih razmerjih, ki jih hočemo skratka imenovati logiška; tudi pri teh razmerjih (ki že prehajajo iz oblik naziranja [Anschauungsformen] sama po sebi v oblike mišljenja [Denkformen]), tudi pri njih odloči na njih

¹⁾ Pglavitni vzrok razvoja pomenov! Prim. členice, nastale iz govorskih zvez, p. kljub, vpričo, ravno itd. itd.

²⁾ Opozarjam, da je razvoj pomenov pri tem in pri takih razmotranjih odločilen za vsakršno razpravljanje o tej temi: ta in ona beseda nam ima dandanes popolnoma krajevni pomen, pa je imela na početku razvoja morda časovnega; ravno tako narobe. Vidi se, da je za naše razpravljanje treba historigsko etimologiškega raziskavanja; odločilno je tukaj, s katerim pomenom je dotična beseda stopila s skupnega arijoevropskega pomena na slovanska tla, al pa, pri novih, slovanskih besednih tvorbah, kateri pomen je beseda spočetka imela. — Vsega tega seve jaz ne vem dovolj.

početku stališče govorčevo, torej njegovo naziranje, kakor bomo takoj videli. — Kaj je kavzalno razmerje, kaj finalno? Obe razmerji sta praktiška vporaba pravila o zaporednosti človeških misli (Anwendung des Satzes vom Grund und der Folge): človek išče razlage za katerokoli dogajanje, za katerokoli zvezo dogodkov po principu zaporednosti,¹⁾ t. j. vsaka razlaga ima najti zvezo od zasnove do nasledka (vom Grund zur Folge). Ta razlaga je dvojna: ena, ki žnjo iščemo zasnove kakemu nasledku ali nasledek zasnovi, ne da bi mešali namena vmes, je kavzalna, vzročna razlaga, zakaj ž njo se išče goli vzrok nasledku; druga razlaga, razlaga, pri kateri si pomagamo s suponiranjem (človeškega) namena, je finalna, zakaj ž njo iščemo za kak namen pripomočka. In kaj odloči za to ali ono razlaganje? Stališče! Pri kavzalnem razmerju (razlaganju) se postavimo, rekel bi, na stališče gole zaporednosti, pri finalnem pa je ‚posledek‘ namen, ki mu iščemo za dosego pripomočka; finalnemu mislecu je torej pripomoček, kar je drugače vzrok — posledek pa mu je namen. Zdaj vidimo, da je stopnja finalnega mišljenja primitivnejša stopnja (volja se razvije pred mislijo, t. j. volja je bolj animalna!) — in evo, tudi tej stopnji je slovenščina bližja ko kavzalni! (Vsaj pri izražanju bližja, če že ne več pri naziranju in pri misli.) Marsikaj, kar Nemec vidi po vzročni zvezi, vidi Slovenec po namenu! In mislim, da se ne motim, ako poštejem orodnik (instrumental = padež za pripomoček), ki je drugim modernim jezikom prvi izmed padežev umanjkal, v slovenščini zato tako krepkega, ker ima po tej plati v slovenščini še mnogo posla.²⁾ — Slovenski: za-kaj, za-to, za-to ker,

¹⁾ Dotrjujoča mislitev (begründendes Denken) ali spoznavanje in spoznava (Erkennen, Erkenntnis)! P. ako spoznamo, da so naša kretanja (willkürliche Bewegungen) vzrok kakim spremembam na zunanje ali pa da s kretanjem dosežemo kako tako spremembo kot namen. Oba načina razlage sta praktiški porabi pravila o zaporednosti človeških misli: prvo je kavzalna razlaga, drugo finalna.

²⁾ Prim. tale stavek: »Ker je pa sedaj pot iz P. do R. s zameti popolnoma zaprta, občina B. pa neče nič storiti, da bi se sneg razkidal, sem prisiljen, da se izognem odškodovanju, katerega bi moral trgovcu plačati, ako bi pravočasno (!!) lesa ne odpeljal, prositi . . .« (Iz pisma). Ne

z a-to ko; z a vsako (ne godrnaj za vsako, wegen jeder Kleinigkeit) — ti izrazi očitno kažejo finalno razmerje Slovenčevo.¹⁾

Tako se torej v slovenščini pri naziranju in pri izražanju kažejo po tri poglavitna stališča, ki vsakrat odločijo za način izražanja, in to so:

1. objektivno naziranje, t. j. tisto, kjer govorec pri opazovanju ali pri sporočanju ali pa pri refleksiji nima sebe v mislih, kadar govori o pojavih zunanje narave; (k njej se prišteje večkrat tudi človeško telo); in subjektivno razmerje, kjer ima govorec pri takem izražanju sebe v mislih;

2. naziranje po kraju in naziranje po času, ki pri izražanju lahko alternirata;

3. kavzalno in finalno razmerje, kakor se išče ali vzrok posledku (in posledek vzroku), ali pa pripomoček namenu (in namen pripomočku). — —

Zadnja, tretja oblika naziranja prehaja sama po sebi v obliko mišljenja ali mislitve, ki je pri misli to, kar smo rekli, da je pri izrazu oblika izrazove vsebine ali struktura, stavba izraza; sem gredo takorečene besedne kategorije ali besedni razpoli (substantiv, adjektiv, glagol in členice), ki so vidni deli in delci tega (notranjega) oblikovanja izrazove vsebine po strukturi.

rečem, da bi bil v nemškem tukaj instrumental na vsak način kavzalni izraz »infolge der Schneeverwehungen unpassierbar . . .«; ali to je karakteristikon, da se je Slovenec izrazil tukaj z orodnikom torej z razmerjem po namenu in s kavzalnim, vzročnim.

¹⁾ Ne bom se motil, če rečem, da sta zelo sorodna finalnemu izražanju tale 2 izraza: »Moj sin je v takih velikih premislekih zaradi uniforme — (situacija: kupi naj jo za en sam obisk) in: »Oh, kdaj bom jaz odpravil to reč« (bolezen iz hiše) — nemško: »mein Sohn befindet sich in schwerer Verlegenheit,« in ». . . die Krankheit los werden«; ako pogledaš nemške in slovenske podčrtane izraze, se vidi v slovenskih na prvi mah ne samo imperfektivni značaj ampak tudi nekako duševno dejanje: to dejanje štejem v finalni zaporednosti lahko pod pripomoček (sredstvo, »posredovanje«); za vzrok v kavzalni ga ne morem, za učinek pa tudi ne; nemška izraza pa se lahko tolmačita po kavzalni vrsti, ker izražata čisti učinek vzroka. (Z reservo! Primeri pridejo še v posebnem poglavju.)

Vse izražanje se ravna na način izraza (Betrachtungs-, Anschauungsweise) — **tudi izražanje posameznega pojma!**

In vse izražanje se ravna na strukturo, na (notranjo), obliko izrazove vsebine — **tudi izražanje posameznega pojma!**

* * *

Kaj tedaj zahtevajmo pri književni slovenščini? **Organski razvoj** slovenskega jezika in nič drugega! Organski razvoj, pa ne samo razvoj pojma, debla, korena, ampak vsega izraza, stavka, stavkovega ekvivalenta, stavkovega fragmenta in tudi celo fraze po ožjem pomenu t. j. okostenelega izraza! Vsega tega samega zase in za vse naslednike! Organski razvoj govora sèm, ako hočemo zdravega razvoja misli, ako hočemo samoraslega, krepkega znanstva, znanstva, ki se bomo lahko kosali zanj z drugimi narodi! Zakaj čeprav smo »majhni«, pa če gremo vsi na delo, narod, ne samo »gentry« in »gigrlji« — čemo videti, kdo bo zmagal ali ne! Toda — »mens sana in corpore sano« — to nam bodi geslo! Torej gojiti narodni govor! Ker pa bo še nekaj Save steklo, preden bo na ta način kaj, moramo gledati, da proces kako podvizamo. Podvizali ga bomo s teorijo. In ker llešič sam zahteva gojitve jezikovne životvornosti, ki ne poročale o preteklosti, »ampak rodi moč za prihodnost« — glejte je devize modernega psihološkega jezikoslovja! — se z dozdanjo slovnico ne bomo zadovoljili. Ali tudi s samim debloslovjem ne! Naj še tako segamo po tujih jezikih, naj še tako rabimo slovanske besede — kaj nam bo to v korist, dokler duha slovenskega jezika ne zmoremo! Očitajo se nam drugi narodi! Kateri narod pa je nastopil tako nepripravljen, brez prave podlage književno pot, ko slovenski! Kaj so bili naši začetniki in duševni očetji literature? Patri — (gotovo »minores gentium«), ki so na ukaz svojih višjih s silo slovenščino pisali. Da bi bili ovladali duha slovenskega jezika, o tem ni da bi govoril. »Fränkische Missionäre,« pravi Kopitar, »haben uns getauft; Franken beherrschen uns seit Mannsgedanken: Franken schrieben wohl kein Slavisch; der größte Theil der Slaven im Lande aber kann

noch heutigen Tags weder lesen noch schreiben, und wem unter ihnen eine gewisse literarische Bildung zutheil wird, der schließt sich natürlich an die Herren Deutschen an.« (Kop. p. XXXI.) »Der Vorwurf des unnöthigen Germanisierens in einzelnen Wörtern und in Syntax, trifft mehr und weniger, alle unsere (meist übersetzende!) Schriftsteller! Um dies, wenn nicht verzeihlich [!], doch begreiflich zu finden, setze man sich an die Stelle eines krainischen Scribenten... (id. p. 54)... und wenn neuere Schriftsteller statt dieser (Blümchen aus dem Krainischen der Städter) auch einheimische Blumen nehmen, so flechten sie doch den Kranz auf deutsche Art... Da er (sc. der Schreibende) selbst in den Schulen deutschen Ideengang [!] bekommen hat, so ist es ihm beinahe zu verzeihen, dass er zufrieden ist, wenn in seinen krainischen Werken nur kein deutsches Wort sich findet [!]... Dem krainischen Bauer ist der Unterschied zwischen seiner Hausprache und der des germanisierenden Kanzelredners nicht entgangen...« In Kopitar pove, kako se pri pijači norčujejo iz njih. —

S književnimi jeziki drugih narodov, ki so razvili samorasle in dorasle književne jezike, se slovenski primerjati ne da. — Ali nas bo rešila hrvaščina? Gotovo bi nas,¹⁾ ako bi se je rés naučili! Ali ako se slovénskega jezika v vséh slovenskih šolah né naučimo prav govoriti, tako govoriti, da ne bi govorili slovensko-nemške mešanice, ampak organsko razvit jezik — kakó bomo v par urah na teden zajeli skrivnosti hrvátskega jezika?²⁾ Gotóvo, dobra hrvatska knjiga

¹⁾ Po zaslugi Vukovi, Kopitarjevega učenca!

²⁾ NB. Mešanici prištevam tudi slovenščino z nemškim izražanjem, z nemškim načinom izraza, né samo mehaniškega mešanja jezikov, ki ga llešič biča (gl. p. 67). Jezik je po nótranji, duševni plati (»miseski« po širjem pomenu) prav tako sistem kot po zunanji; mešanje torej ni le po zunanji obliki, ampak je tudi lahko po notranji: po misli. Notranja oblika nima tistih konkretnih znakov kot zunanja, da bi ji lahko že oddaleč spoznali, ali je nemška ali slovenska ali kakšna, zato treba posebne vaje; saj notranja oblika je le način in struktura »mislí«: ona kaže, na kak način in kako se zavest razvija v procese; prav zato pa je notranja oblika za mešanje jezikov veliko bolj nevarna kot zunanja: saj zavest, kadar ima več izrazil na razpolago, ima to svojstvo,

nam bo več koristila ko sto slabih slovenskih, in rajni Levstik je dejal Levcu, ko ga je letá vprašal, kje je zajel on dobro slovenščino: »V narodu, v srbskih narodnih pesmih in v stari slovenščini.« Staroslovenščino bi imeli seve črtati že zdavna s tega programa, to zahteva tudi llešič popolnoma po pravici (p. p. 76. nst.); ona nam je izpridila našega ženijalnega Levstika in s tem dela slovenščino za 50 let nazaj. Srbsko-hrvatski jezik sèm, dá, in tudi beséde lahko rabimo hrvatske, seveda kar je prav; sèm pa tudi narodno slovenščino! »Polovičarstvo je znak naše šole; pač je slovenska mati zasadila otroku v um in srce žlahtno mladiko svojega jezika, a drugi cepijo nanjo eksotiško cepiko, da iz tega nastane nestvor kakor riba s človeško glavo, neestetiška tvorba brez harmonije, brez enote.« (llešič, p. 1. Uvod). Ali hočemo boljših, lepših besed za to, kar mislimo mi zgovoriti? Samo da se eksotiška cepika pri nas res ne cepi, ampak samo priveže! Kdaj bo kaj iz tega nestvora? Škoda cepa, škoda dela! In kdaj bo kaj iz tega drevesa, ki ga zalivamo s hrano népripravljeno, organizmu neprebavno! — Kaj je vzrok temu polovičarstvu? Slaba »formalna naobrazba«! »Skladnja stavkovih členov.... uri in ureja mišljeneje....« pravi llešič. »Nje pomen je formalna naobrazba.... Definiranje besednih plemen kakor tudi stavkovih členov ne daje praktiško uporabne formalne naobrazbe, ker loči le pojme, pa ne ureja sodbne in nje jezikovnega izraza [!]; ta pa edino odločuje v živem govoru in spisu.«¹⁾ (p. 63).

da, kadar jej zmanjka po éni strani oblike, jo poišče po drugi, ki je pri roki, in najsi je letá last drugega jezika, in vsakdo lahko sám pri sebi opazi, kako se išče v takih primerih izraza v slovenski besedi, kako se išče (slovenske) besede! Kroženje misli (= notranja oblika) je takrat pač túje, drže se ga (kot korelat) túje besede, zato treba domačih šele iskáti. Le tesna spojitve zunanje oblike z notranjo, to je popolno »ovladanje« jezika po duhu in po telesu: popolna asocijacija obeh — obvaruje misel na eni in isti jezikovni poti. Popolno »ovladanje« jezika ni nič drugega ko popolna asocijacija duševnih in telesnih delov govorskega organizma, — temu Slovenci nismo večči, zato po nemško mislimo in po slovensko govorimo. Riba s človeško glavo! Slovenska misel je pač neorgansko razvita, pravzaprav pa ní razvita; nje razvoja nismo gojili, ker se nismo učili slovenskega narodnega govora, učenika in vzgojitelja slovenske narodne misli. — Prim. v llešičevi brošuri citat Slomškov v 2. odstavku na str. 53.

¹⁾ Zopet izvrstne misli!

— Ako pa je to rés — in res je, če je lé kaj — potem dela llešič krivico Lendovšku, Oblaku, Škrabcu, Murku, Zavadlalu, Štreklju, Hrovatu in Bežku, ki so imeli sestaviti normalno slovnico, katera »naj bi naš književni jezik ustanovila«; zakaj ako hočemo imeti »jezikovno životvornost, ki rodi moč za prihodnost« (p. 62), potem nam ní zadosti nauk o debloslovju in besedotvorju, ampak je treba historiške morfologije s historiško semazijologijo, t. j. zgodovino o pomenu, ki jo p. Brugmann v svoji »Kurze Vergleichende« vseskozi ima v paraleli z ono. Ako pa hočemo tega, potem moramo imeti temeljito morfologijo in historijo vsega jezika z dijalekti vred, kateri pri nas hranijo mnógo tistega pravega slovenskega duha, ki se je v našem književnem jeziku večkrat zgubil že docela.¹⁾ Le na taki podlagi je mogoče psihologiško raziskavanje jezikovnih pojavov in šele ono nam spravi na dan principe jezikovnih tvorb, ki rode »moč za prihodnost!!« — In tudi v šolo nam dajte te slovnice! Če ne psihologiške, pa vsaj óne, »normalne«; t ó bo práva formalna naobrazba! Naučili se bomo misliti »ab ovo« — dozdej logika zida na pesek. To je »življenje« in so »realije«, ki jih je Oblak za šolo zahteval: Misli slovenskega jezika! In Žolger je rekel za slovensko administrativno pravo, ki gre življenju najbolj v živo, da je treba dognati, kako »misli in čuti priprosti narod.« — Znanstvena slovnica je edíno prava slovnica: njej pa gre po morfologiji razvoj od črke do misli!²⁾ Psihologiško jezikoslovje se bo po tej strogo znanstveni poti samo ob sebi razvilo; zakaj za psihologijo jezika je treba materijala cele vsebine jezika. Vsebina jezika pa ni le snov, ampak tudi notranja oblika, ki to snov obvlada.³⁾ Ako tedaj zahtevamo oblike, ne zahtevamo samo zunanje, ampak tudi notranjo; ker se pa notranja drugače spoznati ne da ko po

¹⁾ Prim. o razporeditvi znanstvenega jezikoslovja »Grundzüge der Sprachpsychologie von Dr. Ottmar Dittrich. 1. B.: Einleitung u. allgemeine psych. Grundlegung. Halle a/S. M. Niemeyer 1903; v. Einleitung, II. Abschnitt.

²⁾ Ne narobe! V práktski porabi jezika gre razvoj od misli do črke (cf. moderno metodo jezikovnega pouka).

³⁾ Po pravici poudari Jagić v svoji sintaksi, da Miklošič, ki se mu očita logicizem, nima v sintaksi ne enega citata samega na sebi, ampak vedno le v zvezi! Neprecenljivi dar Miklošičevega genija!

zunanji, treba dognati, popólnoma dognati zunanjo obliko! Popólnoma še posebno pri nás zato, ker se nam je knjižna slovenščina po notranji že precej okužila in je treba poiskati po vseh koncih in krajih vse oblike, »ki se v jeziku resnično rabijo,« čeprav je treba za to delo »Popotnih torb« in različnih podstreh. Enkrat za vselej pa moramo pustiti dozdanje načelo, po katerem je bila predmet raziskavanju samo beséda; in prav to bo zasluga moderne psihologije, da se odslej ne bo moglo več tako delati. Zato moramo psihologijo začeti v časti imeti!

(Nadaljevanje v prih. letniku.)

Iz pravosodne prakse.

Civilno pravo.

a) Rešitev kompetenčnega konflikta: Za razsojo o veljavnosti službene pogodbe, sklenjene med sanitetnim distriktnim odborom v sporazumu z okrajnim zastopom in med zdravnikom, ki je nameščen za zdravnika ubogih, so pristojna sodišča, ne pa deželni odbor.

Okrajni zastop B. je sklenil v seji dne 6. aprila 1901, da namesti za okraj B. zdravnika ubogih. V seji dne 14. septembra 1901 je potem imenoval dr. S. za zdravnika ubogih z letno plačo 1600 K in mu izročil dekret. Manjšina okrajnega zastopa se je pritožila zoper oba zadevna sklepa na štajerski deželni odbor, ki je z odlokom od 24. januarja 1902 prvi sklep po §-u 78 zakona od 27. avgusta 1896 št. 63 dež. zak. in po §-u 77 zakona o okrajnih zastopih razveljavil in dosledno proglasil imenovanje drja. S. za zdravnika za neveljavno. V tem odloku je bilo pripomnjeno, da ima okrajni zastop nalogo, z novičnim sklepom zdravstvo ubogih za celi okraj enotno organizirati.

V seji 28. junija 1902 je nato okrajni zastop B. sanitetnemu distriktu »okolice B.« dovolil letni prispevek 1500 K za distriktnega zdravnika z izrecnim pogojem, da mora ta zdravnik uboge okraja brez posebne odškodnine lečiti, izjemši uboge občin V. in B. Nadalje se je odredilo, da naj se sklene z zdravnikom, ki se namesti, posebna pismena pogodba. Res se je nato med sani-

tetnim distriktom »okolice B.« sporazumno z okrajnim zastopom B. na eni strani in drjem. S. na drugi strani sklenila dne 31. avgusta 1902 službena pogodba. V tej je imenoval distriktni odbor »okolice B.« drja. S. za stalnega zdravnika, okrajni zastop pa je pogodbi pristopil in v njej imenoval istega distriktnega zdravnika za stalnega zdravnika ubogih v okolici celega sanitetnega distrikta B. z letno plačo 1500 K ter se obvezal to plačevati v mesečnih obrokih po 125 K naprej. Dr. S. je to pogodbo sprejel in se obvezal dotične posle opravljati. Zakonitost tega nameščenja drja. S. in zaobljuba z dne 1. oktobra 1902 je bila istega dne od okrajnega glavarstva v B. potrjena. Dodatno k tej pogodbi se je dogovorilo za radi interpretacije točk 2—4. te pogodbe dne 4. oktobra 1902, da nima niti okrajni zastop, niti distriktni odbor pravice drju. S. službo odpovedati, dokler izpolnjuje službo pravilno, da pa ima dr. S. pravico, službo na 1 leto odpovedati. V plenarni seji od 9. maja 1903 je okrajni zastop ti pogodbi odobril, češ da sta popolnoma po sklepu od 28. junija 1902. Opomniti je, da je za časa te plenarne seje (9. maja 1903) bil še nov okrajni zastop izvoljen, ki se je dne 4. maja 1903 konstituiral, da pa se je smatral stari okrajni zastop radi tega za opravičenega imeti sejo od 9. majnika 1903, ker do tedaj novi načelnik in njega namestnik okrajnega zastopa še nista bila od cesarja potrjena. —

Z odlokom od 9. avgusta 1903 je štajerski deželni odbor ustanovil, da službena pogodba od 31. avgusta 1902 z dodatkom vred pravno ni veljavna, ker sklepi, iz katerih se pogodba snuje, niso bili pravilno objavljeni, ker osobito zdravnik dr. H. v B. ni bil obveščen, a ga je smatrati za udeleženca, ker je vsled razveljavljenja sklepa od 6. aprila 1901 moral misliti, da velja odslej prosta izbira zdravnikov in je radi tega tudi uboge lečil. Že poprej pa je novi okrajni zastop, ki je med tem uradno poslovanje prevzel, z dopisom od 10. junija 1903 izplačilo pavšalnih doneskov za drja. S. z dnem 1. avgusta 1903 ustavil.

Vsled tega sta distriktni odbor »okolice B.« in dr. S. naperila zoper okrajni zastop B. pri c. k. r. okrožnem sodišču v Celju tožbo na izpolnitev službene pogodbe od 31. avgusta 1902 z dodatkom od 4. oktobra 1902 in na plačilo mesečnih obrokov. Okrajni zastop je ugovarjal nedopustnost pravnega pota, ker spadajo spori med okrajnim zastopom in zdravstvenim osebjem po razglasu

c. kr. namestništva in deželnega odbora od 27. novembra 1896 dež. zak. št. 76 in po §-u 58 dež. zak. od 27. avgusta 1896 dež. zak. št. 63 v podsodnost deželnega odbora.

V pravnem postopanju je vrhovno sodišče s sklepom od 3. febr. 1904 št. 1856 izreklo, da je ta ugovor neutemeljen, ker v tožbi ne gre za razmerje okrajnega zastopa nasproti javnosti, ampak za zahtevo iz službene pogodbe, o kateri je sodiščem soditi.

Na to je c. kr. okrožno sodišče v Celju z rzsodbo od 20 oktobra 1905 tožbenemu zahtevku ugodilo. Okrajni zastop je vložil priziv.

Med tekočim prizivnim postopanjem je dež. odbor štajerski c. kr. višjemu dežel. sodišču v Gradcu naznanil, da se smatra za razsojo te stvari kompetentnim in da predloži slučaj v razsojo kompetentnega konflikta c. kr. državnemu sodišču. To predlogo je deželni odbor utemeljil v glavnih potezah tako-le: Svrha pogodbe je bila organizacija zdravstvenih zadev za uboge, merodavna je tedaj določba §-a 58 dež. zakona od 27. avgusta 1896 št. 63, oziroma razglas dež. odbora od 27. novebra 1896 št. 76, po katerem je pogodba za nameščenje zdravnika ubogih pridržana okrajnem zastopu; po §-u 78 dež. zak od 27. avgusta 1896, oziroma analogno določbi §-a 77 dež. zak. od 14. junija 1866 št. 19, je dopustno take sklepe, ki morajo biti pravilno razglašeni, s prizivom izpodbijati. O tem ne more biti dvoma, da ima pogodba, katero sklne okrajni zastop radi osiguranja zdravniške pomoči ubožnim bolnikom, dalekosežen javnopraven značaj, ker se s tem omeji prosta izbira zdravnikov od strani ubožnih bolnikov, in s tem tudi pravice zdravnikov, zahtevati za lečenje ubožnih bolnikov plačilo od okraja. Vsled tega pa tudi rešitev pritožbe, ki izpodbija pravnoveljavnost po §-u 58 zak. od 27. avgusta 1896 sklenjene pogodbe, ne pripada sodiščem, ampak deželnemu odboru. Ker pa je vsled rzsodbe c. kr. okrožnega sodišča v Celju tudi novi okrajni zastop ustavil drju. H. izplačila za lečenje ubogih, dokler se pravdna stvar z drjem. S. končno ne reši, vložil je zdravnik dr. H. pritožbo zoper sklep novega okrajnega zastopa na deželni odbor, kateri je sedaj prisiljen, da reši vprašanje, ali obstoji pogodba z drjem. S. pravoveljavno ali ne, in sicer v času, ko je ista stvar predmet razsoje pri c. kr. višjem dež. sodišču

v Gradcu. Čeprav mora deželni odbor predvsem vprašanje rešiti, ali smejo tudi drugi zdravniki razven drja. S. lečiti uboge na stroške okraja, dočim gre tožba drja. S. na ugotovitev obstanka plačilne obveznosti iz pogodbe, vendar je podan kompetenčni konflikt, ker se v bistvu obe zahtevi tičeta vprašanja: ali je od okrajnega zastopa sklenjena pogodba pravoveljavna, ali ne? Ako bi deželni odbor to vprašanje rešil drugače, kakor okrožno sodišče v Celju, nastalo bi nerazrešno nasprotje, kojemu pravočasno v okom priti je svrha predloge kompetenčnega konflikta drž. sodišču.

Razsodba c. kr. državnega sodišča od 23. aprila 1906 št. 117 je odločila, da so za razsojo o zahtevi, katero je sanitetni distriktni odbor za okolico B. in dr. S. stavil zoper okrajni zastop B. s tožbo pred c. kr. okrožnim sodiščem v Celju, kompetentna **c. kr. sodišča**.

Razlogi.

Po prepričanju c. kr. državnega sodišča so za razsojo o zahtevi, katero je stavil sanitetni distriktni odbor okolice B. in dr. S. s tožbo de praes. 8. septembra 1905 Cg I 135/3, kompetentna sodišča.

Kajti ta zahteva se opira v tožbi na službeno pogodbo od 31. avgusta 1902 z dodatkom od 4. oktobra 1902, ki se je sklenila med distriktnim odborom okolice B. sporazumno z okrajnim zastopom B. na eni in med drjem. S. na drugi strani, in katera je radi tega, ker ustanavlja pravice in dolžnosti drja. S., brezdvomno zasebnopravna. Da ni le dr. S., ampak tudi distriktni odbor okolice B. tožil, ne spreminja ničesar na tem, da se hoče vzdržati nameščenje drja. S. na podlagi pogodbe, ker se je distriktni odbor očitvidno radi tega pri tožbi udeležil, ker je bil dr. S. od njega postavljen za distriktnega zdravnika, in ker je interesiran na tem, da mu okrajni zastop dane obljube tudi izpolni.

Ali je ta službena pogodba veljavna, mari ne, o tem morajo sodišča soditi; samoobsebi umevno se morajo ozirati na vse momente, ki bi utegnili imeti po štajerskih dež. zakonih in administrativnih predpisih vpliv na veljavnost pogodbe, in prav tako tudi na to, ali more dejstvo, da dr. H. ni bil obveščen o sklepih okrajnega zastopa B., na kojih temelji službena pogodba, kaj na veljavnosti pogodbe spremeniti.

Sicer je res, da je organizacija zdravstva za uboge stvar občin, okrajnega zastopa in deželnega odbora. Toda to ne izključuje možnosti, da se sklenejo v svrhu izvršitve te organizacije pogodbe, ki imajo zasebnopraven značaj in spadajo v pristojnost sodišč. Ta pristojnost se v le-tem slučaju tudi radi tega ne predrugači, ker je deželnemu odboru o pritožbi drja. H. odločiti in bi pri tem utegnile nastati za deželni odbor težkoče, ako razsodijo sodišča o predmetu tožbe. Te težkoče namreč ne morejo obstoječe pristojnosti sodišč izključiti. K temu pa še pride, da bi te težkoče tudi tedaj nastale, ako bi se bili tožitelji poprej na deželni odbor obrnili in od njega zahtevali, naj prisili okrajni zastop, da se drži pogodbe od 31. avgusta 1902 z dodatkom od 4. oktobra 1902 vred. Kajti, ako bi bil deželni odbor to odklonil, onda bi imeli tožitelji še vedno pravico, svoje zahteve pri sodiščih uveljavljati.

Dr. M. D.

b) Država ne odgovara za štetu komu nanešenu od oružnika, koji se je u izvršenju službe ogriješio o svojju službenu dužnost.

Tražitelj, vraćujući se po noći doma sa čuvanja plodina na svojoj livadi, bio je ranjen hitcem iz puške od nekoga oružnika, koji je onuda u obhodnji prolazio. Ovaj je, povučen na odgovornost, bio osudjen od domobranskog suda radi prestupka proti sjegurnosti života u smislu § 399. vojn. kazn. zak., a osuda stala je na snagu. — Ozliedjeni tražio je sada i oružnika i državu, da mu samokupno naknade štetu, nanešenu mu ranjenstvom, a traženici su, izmedju inoga, iznieli i prigovor nedopuštenosti pravnoga puta i vlastitu krivicu ozledjenika.

Oba niža suda odbiše prigovor nedopuštenosti pravnoga puta, te primiše tražbeni zahtiev proti oružniku, i baš, prvo s razloga što se radi o traženju naknade štete, biva o privatnopravnome zahtievu, koji se u smislu § 1338. o. gr. z. mora iznieti u pogled oboju traženika pred redoviti sud; potonje na temelju izrečene kaznene osude.

Nu, dočim je prvomolbeni sud primio tražbeni zahtev i glede države, jer je, s toga što je oružnik neoprezno baratao sa puškom, očevidno, da je država namjestila nesposobnu osobu

(§ 1315. o. gr. z.), drugomolbeni je sud odbio tražbeni zahtjev u onome pravcu, a to sa sljedećih razloga:

Nema zakona, koji bi odredjivao, da je država odgovorna za krivnju svojih organa u obće ili oružnika napose. Takva se pak odgovornost neda izvadjati niti iz § 1338. o. gr. z., jer ondje i nema spomena o kakvoj odgovornosti, a niti iz svojstva države kao pravne osobe i iz odnošaja njezinih spram oružnika, jer se ne radi o kakvome državnom poduzeću te o kakvom službovnome odnošaju u istome, već u suštini o izvršenju javne sjegurnosti, dakle o javnopravnom djelovanju. A nema ni privatnopravne krivice sa strane države, kako ju je tražitelj istaknuo, biva one skrivljene pri izboru žandara, jer kad ga je država uzela u službu oružničku, držala se je propisa § 19. oružničkog zakona od 25. prosinca 1894. br. 95. l. d. z., pošto je bio sposoban za službu te se za vrijeme njegovog službovanja nije ma bilo što slučajilo iz čega bi se dalo zaključiti, da nije više sposoban za službu ili da se je njegova sposobnost za istu umanjila, i jer bi u smislu §§ 1299. zadnja postojka i 1315 o. gr. z. država bila odgovorna za krivicu vlastitog organa samo kada bi bila znala, da je nesposoban ili kada bi za to mogla doznati, da je uporabila običnu pažnju, što sve nije dokazano.

Vrhovno sudište rješitbom od 24. listopada 1905 br. 12688 nije udovoljilo tražiteljevoj reviziji, a to sa ovih razloga:

Tražbom iskati zahtjev naknade štete temelji se na to, što je prvi traženik, koji je oružnik, dotično osoba, kojoj je država povjerila vršenje oblasne vlasti, pri vršenju iste povriedio svoje dužnosti. Radi se dakle o slučaju, koji se odnosi na odnošaj države i njoj podvrženih organa prama osobama podložnim oblasnoj vlasti, biva o odnošaju javnopravne naravi.

Nema obćenite zakonske ustanove, koja bi izricala odgovornost države za štete nastale strankama iz sličnih ogriešenja o dužnosti, skrivljenih od javnih činovnika i organa, kojima je povjereno izvršivanje oblasne vlasti. Nu postoje naprotiv posebi zakoni, koji odredjuju dužnost odgovornosti države u sasvim stanovitim slučajevima, n. pr. zakon od 12. srpnja 1872. br. 112. l. d. z. o odgovornosti države za krivnje sudačkih činovnika, zakon od 16. ožujka 1892. br. 64. l. d. z., tičući se neopravdanih osuda i. t. d., pak se baš iz postojanja takvih posebnih zakona

daje zaključiti, da nema obćenite dužnosti odštete za državu u netom istaknutome pravcu. Pošto ovaj slučaj ne spada u one, glede kojih je državna odgovornost utvrđena posebnim jednim zakonom, s pravom je bila odbivena tražba proti državi naperena. Ustanove § 1315. o. gr. z. nisu ovome slučaju primjenljive, jer pitanje, da li je prvi traženik sposoban za oružničku službu, pored netom rečenoga nema nikakvog upliva za riešenje spora u pogled države.

Mj.

c) Stroškov likvidacijskega postopanja po dvor. dekretu od 4. oktobra 1833 zb. pr. zak. št. 2633 strankam (odvetniku in klijentu) ni prisoditi, nego jih je po zahtevi le določiti.

Najvišje sodišče je izdalo odločbo v gorenjem zmislu od 29. maja 1906 št. 4795 (repertorij št. 191) iz razlogov:

O tem, da se ne morejo v označenem uradnem postopanju likvidacijski in stroški pravnega leka prisoditi zmagujoči stranki, ker ni v tem slučaju z ozirom na član I. in V. uvod. zak. k civ. pr. redu predpogojev za uporabo določil I. dela, I. razdelka, 5. naslova c. pr. reda, vobče soglašá pravosodje in po pravici; kajti likvidacijsko postopanje po zmislu člana V uvod. zak. k c. pr. r. in dvor. dekreta od 4. oktobra 1833, zb. pr. zak. št. 2633, velja samo za ugotovite v stroškov, ne pa za vprašanje, katero šele po tej ugotovitvi odloči z rzsodbo kompetentni sodnik v eventualnem kontradiktornem postopanju, namreč, ali je dolžan klijent plačati na ta način določene pristojbine.

Bilo bi tudi res nezmiselno in nedopustno, če bi s prisodbo likvidacijskih in stroškov pravnega leka priznalo v tem postopanju zmagujočemu odvetniku že izvršilni naslov po §-u 1, št. 6, izvrš. r., odnosno §-u 12 ces. patenta od 9. avgusta 1854, drž. zak. št. 208 glede postranskih pristojbin tirjatve, dokler ni še določeno z rzsodbo, ali je njegova zahteva v glavni stvari utemeljena. Iz istega razloga pa je tudi nedopustno izreči v tem postopanju, da naj predlagatelj trpi sam stroške istega postopanja in vspešnih pravnih lekov. Prisodbo ali odrecílo teh stroškov je pridržati morebitni odločbi pravdnim potom.

Drugače pa je z vprašanjem, ali je v tem postopanju nedopustna tudi gola ugotovitev stroškov, nastalih v svrhu likvidiranja pristojbin.

Iz določeb ces. patenta od 9. avgusta 1854, drž. zak. št. 208, se ne more izvajati nedopustnost take določitve stroškov v nespornem postopanju. Dejansko se določajo tudi v nespornem postopanju (na pr. v skrbstvenih substitucijskih in fidejkomisnih stvareh) in je preskrbljeno v ta namen tudi v §-u 5 ukaza pravosodnega ministrstva od 11. decembra 1897, drž. z. št. 293.

Določba teh stroškov v likvidacijskem postopanju ni pa tudi v nobenem nasprotju z dvornim dekretom od 4. oktobra 1833 in čl. V. uvod. zak. k c. pr. redu; kajti oba zakona govorita popolnoma splošno o likvidaciji »odvetniških pristojbin«, katerih določbo po številkah prepuščata nespornemu postopanju, ne da bi izključila pri tem z likvidacijo združene stroške, in v zadnjem odstavku čl. V. uvod. zak. k c. pr. redu je samo v dopolnilo omenjeno, da se mora raztezati ugotovitev »tudi« na vprašanje o potrebi ali drugi opravičbi zastopstvenih dejanj.

Stroški, ki nastanejo, ker stranka odreka priznanje zahtevanih zastopniških stroškov so, kolikor imajo uspeh, potrebni za realizovanje zahteve, tedaj so akcesorij teh slednjih in jih je določiti kakor le-te sodnim potom.

S stališča pa, da ne spadajo več ti likvidacijski stroški med stroške zastopanja, ampak da so stroški odvetnika v njegovi lastni stvari, zamore ta vendar zahtevati te stroške po §-u 17 zgoraj omenjenega ukaza pravosodnega ministrstva od 11. decembra 1897, torej tudi njih določitev.

Iz vsega tega izhaja, da se morejo stroški, združeni z likvidacijskim postopanjem vseh treh inštanc določiti v istem postopanju in da se naj tudi določijo, ker je očitno namen dvornega dekreta od 4. oktobra 1833 ta, da naj se določi po številkah v nespornem postopanju celotna zahteva odvetnika zoper svojo stranko in se na ta način, ako je le mogoče, izogne formalnemu sporu, da se pa na vsak način ne bavi več pravdno sodišče v pravnem sporu z določbo stroškov, torej tudi ne stroškov likvidacijskega postopanja, ampak samo z odločbo o temelju zahteve.

Enaki prevdarki veljajo tudi za določitev onih stroškov, ki so narasli stranki v likvidacijskem postopanju, kolikor je zma-

gala v tem postopanju in so bili sploh potrebni stroški za prikladno zastopanje njenega stališča, ker ni namreč razloga različno postopati z v tem postopanju nasprotnima strankama glede določitve stroškov, in se naj o tem, ali zamore stranka kompenzirati svoje vsled neopravičene ali čezmerne zahteve odvetniških pristojbin nastale stroške likvidacijskega postopanja z zahtevo odvetniških stroškov, zopet ne odločaj v oficijoznem, ampak samo v kontencijoznem postopanju.

Končno se omenja, da ni z ozirom na čl. V. odst. 2, uvod. zak. k c. pr. r. razločka za vprašanje o določitvi likvidacijskih stroškov, ali je stavil likvidacijski predlog odvetnik ali stranka, in da se naj ti stroški določijo tudi tedaj, ako se glasi zahteva na »prisodbo« in ne izrečno tudi na »določitev« stroškov, ker je v večjem tudi manjše obsežno.

Književna poročila.

Civilnopravdni red in sodni pravilnik z dne 1. avgusta 1895 z uvodnima zakonoma, z drugimi zakoni, ukazi in razpisi civilnopravnega obsega ter odločbami najvišjega sodišča, z dodatki določil o sodiščih javnega prava in o konzularnih sodiščih, o odvetniški tarifi in o sodnih pristojbinah. Uredil dr. Eduvard Volčič, c. kr. deželni sodni svetnik. I. natis. V Ljubljani 1906. Izdalo društvo »Pravnik«. Založil dr. Eduvard Volčič. Tisk J. Blasnika naslednikov. — Cena nevezanemu zvezku 7 K, v platno vezanemu pa 8 K.

To delo je pravkar prišlo na svetlo kakor IV. zvezek zbirke avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku, ki jo izdaja društvo »Pravnik«. V primeroma kratkem času je s tem dovršil g. sodni svetnik dr. Volčič nalogo, ki jo je bil pred dvema leti po želji »Pravnikovega« odbora prevzel. Da je imel z ureditvijo tozadevne tvarine premnogo truda in raznih skrbi, to kaže sedaj izišla knjiga, ki je narasla na impozantno število 909 strani. Skoraj bi trdili, da bi bilo za naročnike priročneje in za založnika ugodnejše, če bi se bila iz tega volumena napravila dva zvezka tako, da bi eden obsegal le civilnopravdni red (okolo 600 strani s kazalom), drugi pa sodni pravilnik in ostalo vsebino (tudi kakih 400 strani). Gospod urednik in založnik piše v predgovoru, »da je vse obdržal v enem zvezku, da ne poskoči cena knjigi nad naše »sedanje razmere in da se ne razkroji enovrstna tvarina«. Toda praktični Manz je začel enovrstno tvarino, če je le

preobsežna, deliti na več zvezkov, ki pa radi tega v ceni niso pretirani. Ko že govorimo o cenah, naj koj omenimo, da cena 7 K, ki jo je gospod založnik nastavil za ta zvezek, je v resnici nizka; saj Manz računa za zvezek enakega obsega (n. pr. obč. drž. zakonika) le 1 K manj, čeprav se ga natisne tolikrat in tolikrat več izvodov. Upamo torej tem bolj, da bo ta zvezek zbirke hitro pokupljen in g. založnik vsaj obvarovan gotove izgube.

Vsebina in uredba zvezka ustreza popolnoma zahtevam, ki veljajo dandanes za enake priročne zbirke zakonov. V njem so zbrani, kakor kaže naslov, vsi zakoni in naredbe, ki urejajo sedaj veljavno pravno pravo. Med zakonovo besedilo so pri posameznih paragrafi uvrščeni podrobnejši ali dodatni predpisi, nadalje komentarske opozoritve na druga določila, ki olajšujejo orientacijo. S takimi dodatki v drobnem tisku je pri §-u 1 sodnega pravilnika napolnjenih celih 55 stranij! Judikatura vrhovnih sodišč, posneta do najnovejšega časa skoraj iz vseh publikacij, priobčena je k posameznim paragrafom »pod črto«. Sestava in razredba vsega tega obilnega gradiva je jako pregledna in dela čast v tehničnem pogledu tudi tiskarni.

Skratka: kar se tiče metode, ta IV. zvezek »Pravnikove« zbirke ne zaostaja za III. in tudi ne za najmodernejšo nemško zbirko — Manzovo. Isto velja tudi glede popolnosti semkaj spadajoče tvarine. Za vsako takšno zbirko pa velja, da se pravo in točno sodbo o njeni vrednosti pridobi šele s časom, ako se jo pogostem v praksi upotreblja. Pri slovenski zbirki je pa še jezikovna stran posebnega pomena. Ž njo ima vsak urednik dovolj težav. Uvideva potrebo jezikove enotnosti, ki naj bi vladala po vsej knjigi in se naslanjala na književni napredek, a ne more se dosledno ravnati po tem pravilu. Tu so oficijalni slovenski prevodi, ki, nastali v raznih prejšnjih dobah, imajo s stališča današnjega razvoja razne nedostatke, katerih pa vendar ne gre bogve kako popravljati. Tega načela, sprejetega že za prejšnje zvezke »Pravnikove« zbirke, držal se je sedaj tudi g. dr. Volčič. Drugače pa, v prevodih, ki jih je sam napravil, in pa v pripomnjah ter ekscerptih judikature — kar seveda tvori veliko večino izdane tvarine — je uporabljal kakor samostalen delavec sedaj veljavno slovensko pravniško izražanje. Doslednost jezika v takih razmerah in v tolikšni knjigi je torej jako težavna stvar. Ako je tuptatam ni, je razumljivo in opravičljivo. To je čutil g. urednik sam in tudi v predgovoru izrazil. Resnica je tudi, da bi se izdaja močno zavlekla, če bi se gradivo zastran jezika veliko prerešetovalo, posebno recimo po več osebah, koje bi šele morale priti do zedinjenja itd. Vse pretirane zahteve v tem pogledu bi le škodile stvari, ki je ta, da neizogibno in nujno potrebujemo priročnih zbirk zakonov v slovenskem jeziku, bodisi za vsakdanjo prakso, bodisi za dokaz našega napredka v javnem življenju. Obojnemu bo služil tudi ta IV. zvezek »Pravnikove« zbirke in priznati je g. uredniku drju. Volčiču, da je z mnogim trudom dovršil velezaslužno delo. Upamo, da bodo to upoštevali z obilnim naročanjem zlasti slovenski pravniki, pa tudi hrvatski, na katere se je g. urednik pri sestavi knjige posebej prav umno oziral. Zadnji oddelek tega zvezka (odvetniška tarifa, določila o sodnem jeziku, sodne pristojbine, str. 774—838) je izšel tudi v posebni knjižici, o kateri smo v zadnjem listu govorili.

Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu, god. XXXII, je objavil v l. 1906 naslednje razprave: Dr. M. Košutić: Revizija občega gradjanskoga zakonika. — Dr. S. Posilović: Potreba revizije občega gradjanskoga zakonika glede prava nasljedstva. — Dr. I. Strohal: Razvitak združnoga prava u Hrvatskoj i Slavoniji. — M. Obuljen: Nadležnost sudskih dotično političnih vlasti u Dalmaciji za riešavanje sporova izmedju župnika i župljana u ime redovine. — Dr. I. Maurović: O reviziji občega austrijskoga gradjanskoga zakona. Dr. S. Posilović: Potreba reforme našeg gradjanskog parbenog postupka i ovršnog reda. — Fr. vit. Kruszelnicki: Dokaz preslušavanjem stranaka u austrijskom gradjanskom postupku. — J. Knežević: Iz obrazovne politike u Americi. — I. Wagner: K reformi nasljednoga prava. — Reforma gradjanskoga postupka. — Ž. M. Perić: O pravnoj sposobnosti kod ugovora o punomoćtvu. — Dr. J. Šilović: Deseti obći kongres međjunarodne kriminalističke udruge. — P. Petaj: Revizija občega austrijskoga gradjanskoga zakonika. — Dr. C. pl. Pellegrini: Običaji. — N. Z. Bjelovučić: Kada pomorski kapetani mogu glasovati sa punomoćju pri obćinskim izborima u Dalmaciji? — Skupština sudaca kraljevine Hrvatske i Slavonije — Dr. M. Zobkov: Emfiteza grčko-rimskoga prava. — Dr. A. Mihalić: O reformi uprave u Austriji s osobitim obzirom na upravu u Hrvatskoj i Slavoniji. — Hinko Već: O zakonu o izvlasbni nekretnina u gradovima. — Dr. Fr. Seifert: Iztražni zatvor i nastup kazni. — Zvonimir Žepić: Pogodovanje u plaćanju obćinskoga nameta. — Dr. Fr. J. Spevec: Ime u pravu. — Dr. Fr. Seifert: Vrste kazne.

Razne vesti.

V Ljubljani, dne 15. decembra 1906.

— (Osebne vesti). Njegovo c. in kr. Veličanstvo je predsedniku dež. sodišča v Trstu M. Urbančiču povodom zaprosenega vpokojenja podelilo plemstvo. Imenovani so: predsednik okrožnega sodišča v Gorici K. vit. Defacis za predsednika dež. sodišča v Trstu; viš. dež. sod. svetnik v Trstu H. Cazafura za predsednika okrožnega sodišča v Gorici; dež. sod. svetnik v Trstu S. Gandusio in dež. sod. svetnik v Gorici M. Gabrielčič ter dež. sod. svetnik v Trstu J. Marcolini za viš. dež. sodišča svetnike v Trstu; — za sodne pristave avskultantje: dr. A. Martinaz za okoliš viš. dež. sodišča tržaškega, dr. L. Jerovšek za Pazin, dr. J. Leoncellis za Ajdovščino, Fr. Vidmar za Montono in Fr. Posega za Kanal. — Premeščen je sodni pristav dr. H. Toman iz Ajdovščine v Gorico. — Vpokojena sta na svojo prošnjo dež. sodni svetnik K. Mo-

sche v Trstu in dež. sod. svetnik ter sodni predstojnik A. Jenčič v Višnji gori. — Odvetniško pisarno je otvoril dr. J. Červar v Voloski.

— (V zemljiškoodvezno dež. komisijo v Ljubljani) so imenovani za člane: dež. sod. podpredsednik J. Pajk in viš. dež. sod. svetnika G. Schneditz ter J. Polec, a za namestnika dež. sod. svetnik dr. V. Wagner.

— (Zveza slovenskih odvetnikov v Ljubljani) je sklicana na občni zbor dne 16. t. m. ob 10. uri dopoldne v mestni posvetovalnici z naslednjim dnevnim redom: 1.) Poročilo o društvenem delovanju v preteklem letu; 2.) poročilo blagajnikovo; 3.) poročila o justičnih razmerah v preteklem društvenem letu v posameznih deželah; 4.) volitev odbora (predsednika, 8 odbornikov, 2 preglednikov); 5.) slučajnosti.

— (Odvetniške pristojbine.) O likvidiranju pristojbin je izdalo vrhovno sodišče odločbo od 29. maja 1906 št. 4795, koja je priobčena v le-tem »Slov. Pravniku« po vsem obsegu. Vsled ničnostne pritožbe v obrambo zakona je pa vrhovno sodišče s plenarno odločbo od 24. oktobra 1906 št. 17.112 izreklo, da določila o likvidiranju in izterjanju odvetniških pristojbin v sodnem postopanju (dv. dekret od 4. oktobra 1833, zb. pr. z. št. 2633 in čl. V. uvod. zak. k civ. pr. redu) veljajo analogno tudi za kazensko postopanje (§ 395. kaz. pr. r.).

(Tar. točko 12 b odvetniške tarife) je vrhovno sodišče z odločbo od 11. julija 1906. št. 11.454 raztolmačilo končno tako: besedica vrh tega (»überdies«) pomeni, da je od zneskov, ki presegajo 2000 K, vrh tega t. j. vrh $\frac{1}{4}\%$ pristojbine priznati še $\frac{1}{20}\%$, da se je torej s tem hotelo izraziti vračunanje poprednjih $\frac{1}{4}\%$ pristojbine. Rekurzno sodišče je odmerilo za prejem zneska 41.000 K a) od 2000 K $\frac{1}{4}\%$, torej 5 K in b) od 39.000 K $\frac{1}{20}\%$, torej 19 K 50 h, skupaj 24 K 50 h. Vrhovno sodišče pa je kakor prvo sodišče po zmislu navedene razlage odmerilo 122 K.

— (Društvo sodnikov avstrijskih) se snuje na Dunaju. Namen mu je delati na to, da bi se sodniški stan oprostil uradniškega beležja in postal zares nezavisen. To bi se doseglo, če se odpravijo dosedanje stopnje sodnih služeb in uvede le ena stopnja sodnikov z avtomatskim napredovanjem po dobi službenih let. Nadalje naj se stremi za tem, da se od sodništva odločijo nesodniške funkcije. Tu gre torej za nov pojav, ki zasluhuje vso pozornost. Ker je s tem v zvezi javni interes, je gotovo, da bo nameravano društvo imelo mnogo simpatij, če bode zares nastopalo neustrašeno.

»Slovenski Pravnik« izhaja 15. dne vsakega meseca in ga dobivajo člani društva »Pravnika« brezplačno; nečlanom pa stoji za vse leto 10 K, za pol leta 5 K.

Uredništvo in upravništvo je v Ljubljani, Miklošičeva cesta št 26; naroča se tudi pri O Fischerju, knjigotržcu v Ljubljani, na Kongresnem trgu.

VSEBINA.

1. Govor, psihologija, terminologija. (Nadaljevanje v prihodnjem letniku)	353
2. Iz pravosodne prakse.	
<i>a)</i> Rešitev kompetenčnega konflikta: Za razsojo o veljavnosti službene pogodbe, sklenjene med sanitetnim distriktnim odborom v sporazumu z okrajnim zastopom in med zdravnikom, ki je nameščen za zdravnika ubogih, so pristojna sodišča, ne pa deželni odbor	373
<i>b)</i> Država ne odgovara za škodo, ki jo je u izvršenju službe ogriješio oružnika, koji se je u izvršenju službe ogriješio o svojo službenu dužnos	377
<i>c)</i> Stroškov likvidacijskega postopanja po dvor. dekretu od 4. oktobra 1833 zb. pr. zak., št. 2633 strankam (odvetniku in klientu) ni prisoditi, nego jih je po zahtevi le določiti	379
3. Književna poročila	381
4. Razne vesti	383
